

GİYSİ TASARIMINDA EVRENSELLİK VE İSSEY MİYAKE

Ayşe GÜNAY -Öğ. Sanatta Yeterlik, Dokuz Eylül Ün. Güzel San. Enst. *

ÖZET

Tasarlamak, insanoglunun eline aldığı nesne ve malzemelere biçim verip onlara yeni bir işlev ve kimlik kazandırmak istemesiyle ortaya çıkan bir eylemdir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında üstünde çalışılan ve prensipleri üzerine kafa yorulan tasarım kavramı hayatın her alanında durmaksızın devam eden bir süreçtir. Tasarımın fonksiyonellik, estetik, geçerlilik, süreklilik, özgünlük gibi bünyesinde barındırdığı özelliklerin en önemlilerinden birisi de evrensel bir dile sahip olarak tüm insanlığa ve kültür birikimine çağdaş bir yorumla hitap edebilmesidir. Evrenselliğe giden yolda, özgünlük ve yerel kültür öğelerinden alınan kuvvetli bir temelle evrensel kültür öğelerine hitap etmek, bunu yaparken de yeni ve özgün bir tarz geliştirmek kaçınılmazdır.

Gıysi tasarımı özelinde bu konuya değinirken göze çarpan tasarımcıların ilki Japon tasarımcı İssey Miyake'dir. Tasarımlarında doğu ve Japon esintilerini hissettirmekle beraber batı ve doğuyu harmanlayarak oluşturduğu üst tasarım kimliğinde kendi tarzını yaratmış; fark edilir, ayırt edilebilir, modern bir tasarım dili oluşturmuş olan Miyake yerelden evrensel ulaşma olgusunu incelerken önemli bir örnek olarak dikkati çekmekte ve üzerinde durmaya değer bir tasarımcı olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evrensellik, tasarım dili, yerel kültür, gıysi tasarımı, İssey Miyake, sentez, Batı, Doğu.

ABSTRACT

Design is an area of human experience which is concerned with man's desire to shape the objects and materials in his environment and to give them a new function and identity. The concept of design whose principles have been deeply analysed especially since the industrial revolution, is a process that constantly continues in every aspect of life. Major characteristics of design are observed to be its functionality, aesthetics, validity, continuity and originality as well as its universality because it has an international language, and hence, it has a power to appeal to the cultural reservoir of all humanity. It is inevitable that, on the way to universality, appealing to the global is only possible with a unique technique which is nourished by a strong background in the local and a desire to keep the authenticity of the local. For example, in the context of garment design, the most outstanding designer who has created his unique style by moulding the local and the global, namely, Eastern and Western styles, is Issey Miyake, a Japanese garment designer. Miyake has created a remarkable, distinguished and modern design language that moulds the local and the global to reach the universal.

Key words: Universality, design language, local culture, garment design, Issey Miyake, synthesis, West, East.

* Dokuz Eylül Üniversitesi

GİRİŞ

Tasarım sözcüğü sanayi devrimi ile beraber hayatımıza girmiş ve günümüzde üzerinde çok durulan bir kavram haline gelmiştir. Kökeni Latince'deki "designare" sözcüğüne dayanmakta ve biçim vermek, işaret etmek anlamlarına gelmektedir (Tunalı, 2000: 12). Sanayi devrimi ile beraber evrim geçiren üretim sistemi el emeğine bağlı olmaktan çıkıp seri üretim ve makinalaşma odaklı bir sisteme dönüştü. Bu yeni sistem kendine uyumlu bir tasarım kavramı oluşmasına yol açtı. Böylece günümüzde kulağa çok bildik gelen endüstriyel tasarım kavramı ortaya çıkmış oldu. Tekstil ürünleri ve giyim açısından baktığımızda da hazır giyim, moda ve giysi tasarımı kavramları yaratıldı (Günay, 2009: 1-2).

Tasarım dünyasında önemli bir yere sahip olmanın başlıca koşulu tasarım ilkelerine, estetik ve işlevsel kıstaslara uygun olmanın yanı sıra evrensel bir dile sahip olmaktır.

Bu anlamda tekstil tasarım dünyasına ve özelinde de giysi tasarımcılarına göz attığımızda Japon tasarımcı İssey Miyake'nin tasarımcı olarak duruşu ve yeri önemle takip edilmesi gereken bir nokta olarak göze çarpar. İssey Miyake, 1970'lerde batı dünyası üstünde sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda büyük etkileri olan Japonya'nın moda dünyasına çok farklı bir soluk getiren tasarımcılarından biridir. Sanayi devrimi ve küreselleşme ile beraber ortaya çıkan dünya kaynaklarının paylaşılması sorunu I. ve II. Dünya Savaşları'na yol açmış ve sonrasında batılı devletler gibi Japonya da kendi ülkesini savaş yıkıntılarından temizleyerek güçlü bir ekonomi yaratmış, toplumsal moralini yükseltmiş ve dünyanın önde gelen güçleri arasında yerini almıştı. Bu dönemde Batı dünyasını yarattığı teknoloji ve ekonomik güç ile etkilerken karşılıklı etkileşim sonucu kültürel anlamda paylaşımlar ve benzeşimler yaşandığı gözlenmişti. Giysi tasarımı anlamında baktığımızda Batı ile gelişen bu toplumsal ve kültürel iletişim ve etkileşim sonucunda, her iki taraf için de

giyim ihtiyaçları ve giysi tasarımı anlayışında değişiklikler meydana gelmişti. Bunların yanısıra batı toplumları herşeyi cabucak tüketmekten yorulmuş ve artık hıza, teknolojiye, standartlaşmaya tepki duymaya başlamıştı. Dünya kültürlerini merak etmekte, toplumunun geçmişini yeniden keşfetmekte ve 1968 gençlik ayaklanmaları ile sosyal değişime ihtiyacı olduğunun sinyalini vermekteydi. Tam da Japonya'nın kültür ve ülke olarak yükselişte olduğu bu dönemde İssey Miyake ve çağdaşı Rei Kawakubo, Yohji Yamamoto v.b. diğer Japon tasarımcılar, değişik bir estetik anlayış ortaya koyarken aynı zamanda batı için farklı bir yaşam felsefesinin de temsilcileri oldular. Bu tasarımcılar II. Dünya Savaşı sonrası yıkılmış bir ülkenin umutlu, köklü bir yaratım geleneği olan bir toplumdaki gelen, çalışkan ve geleceğe uzanmak isteyen bireyleriydiler. Onlar, giysi tasarımı ve moda kavramlarının bugünkü haliyle ortaya çıkmasına kaynaklık eden Batı Avrupa ve A.B.D'de de eğitim aldılar. Hem batıyı anladılar, hem de kendi geleneklerinin, Japon sanat ve hayat felsefesinin yansımalarını göstererek bunların hepsini bünyelerinde birleştirdiler. Böylece evrensel olan tasarıma ulaşma yolunda öncü oldular. Miyake de hem Japon hem batı değerlerini özümseyerek, zanaat-sanat-teknoloji ekseninde tasarımlar yaptı ve sanatsal yanı çok belirgin olan tasarımlar gerçekleştirdi (Günay, 2009: 3).

Bu makale tasarımda yerelden evrensele uzanmanın önemine değinmek ve evrensel olabilmenin gereklerini araştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu anlamda öncelikle evrensel dil için gereken öğeler dile getirilmiş, bu noktaya ulaşmanın öncesinde batı ve doğu kültürlerinin bir sentezinin yaratılması yani kültürler-üstü bir noktaya gelinmesi, özgün bir dil oluşturulması, belirgin bir üsluba ulaşılması gibi temel noktalar üzerinde durulmuş; giysi tasarımı özelinden hareketle yapılan tanımlamalar ve irdemeler esnasında konuya uygun olduğu düşünülen Japon tasarımcı İssey Miyake üzerinde durulmuştur. İssey Miyake örneğinde konunun biraz daha derinlemesine incelenmesi esnasında onun Uzakdoğu ve batı kültürleriyle ilişkisi ve evrensel olma

yolunda kendi yarattığı özgün tasarım dili betimlenmeye çalışılmış ve konuya uygun tasarım görselleriyle makale bütün hale getirilmiştir.

TASARIMDA EVRENSELLİK

Tasarımda evrenselliği yakalamak yaratıcı insanın içinde var olan bir istektir. Bu düzeye ulaşmak için yaratının tüm insanlara ulaşması, uluslararası arenadaki entellektüel birikim tarafından kucaklanması, değer görmesi; geniş yığınlar tarafından benimsenip takip edilmesi gereklidir. Herkese hitap etmek için öncelikle güçlü bir plastik dil yaratılmalıdır. Bu plastik dili yaratmanın yolu kullanılan malzeme, renk, çizgi, biçim anlamında bir bütünü yakalamaktır. Tasarımcı bu bütünü sunarken çağına hitap etmeli, yani çağdaş bir üslup kullanmalıdır. Bunun yanı sıra o güne kadar dünyada var olan kültür birikimine yenilik sunmalı, farklı bir bakış açısı önermelidir (Baton, 1998-99: 38-53). (Resim 1)

Kendi üslubunun olması o tasarımcının elinden çıkan işlerin ona ait olduğunu belli etmesi anlamına gelir; yani tutarlı, tanıdık ve bildik gelen tarzıyla onu tasarlayıcı işaret eder. Tüm bunları yaratırken temelde olan ve tasarımcının kendi varoluş ve başlangıç noktasında duran şey ise onun kültürel birikimi, içinde bulunduğu coğrafyanın uzantısı olarak içselleştirmesi beklenen kendi kültür öğeleridir; çünkü bir hiçliğin üzerine hiçbir yaratı temellenemez. Tasarımın üzerine sağlamca oturabileceği, onu geçmişten gelecek köklendiren ve aynı zamanda onu geleceğe taşıyacak olan yerel kültür ile gene tasarımın geleceğe uzanmak ve evrensel bir boyuta ulaşmak için faydalanacağı evrensel kültür değerleri, estetik normları bir bütün olurlar ve tasarımı var ederler (Holborn, 1995). (Resim 2)

Resim 1. Çiçek Pileleri serisinden, İssey Miyake, İlkbahar-Yaz 1990

MİYAKE'NİN JAPON VE BATI KÜLTÜRÜYLE ETKİLEŞİMİ

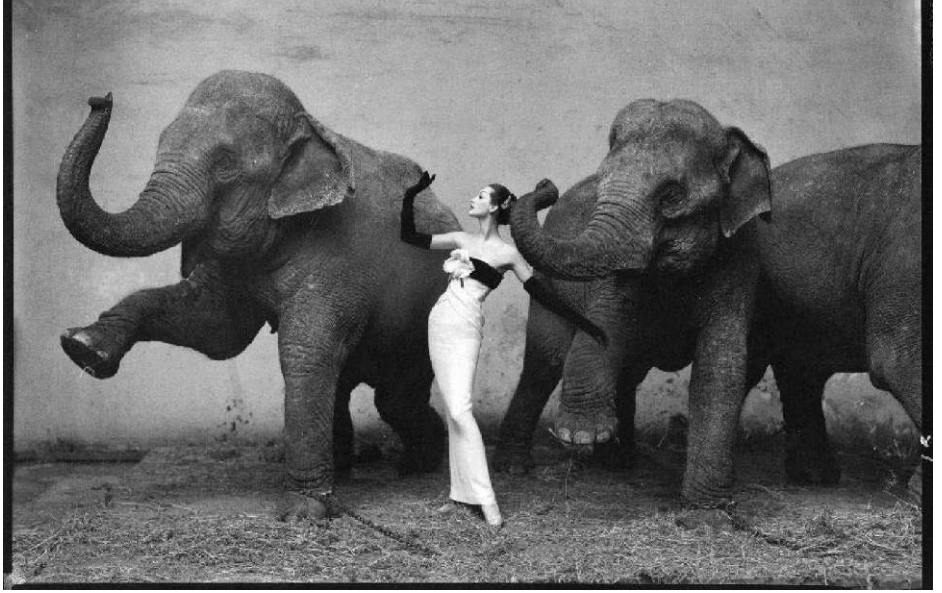
1938'de Japonya'nın Hiroşima kentinde doğan İssey Miyake küçükliğünden itibaren sanat ve tasarıma ilgi duyarak önceleri kendini ifade etmek adına dansçı olmayı isterken sonradan ablası sayesinde tanıştığı moda dergilerindeki görsellerden etkilenecek ifade biçimini kumaşla ve formla ortaya koymaya karar verdi. İlkokuldan itibaren öğretmenleri sayesinde sanatla tanışma fırsatını bulan Miyake, liseye geldiğinde Hiroşima'ya yakın olan Ohara Sanat Müzesi'ne sık sık giderek batı stilinde resim yapan Japon ressam Ryuzaburo Umehara'nın yanı sıra Georges Rouault, Auguste Rodin, Paul Cezanne gibi batılı sanatçıların sanatını tanıma fırsatı buldu (Miyake, 2006: 2).

Resim 2. İssey Miyake, Metropolitan Museum of Art, 1990

1950'ler erkeklerin giysi tasarımı okumasının bizde olduğu gibi garipsendiği yıllardı ve o da Tokyo'daki prestijli Tama Sanat Üniversitesi'nde grafik eğitimi aldı. Bu dönemde Richard Avedon'un moda fotoğrafları (Resim 3-4) ve Andy Warhol'un görsellerinden etkilendi (Martin, 2004). Grafik eğitiminin sonrasında 1965'te Paris'e geldi ve Ecole de la Chambre Syndicale de la Couture Parisienne'de öğrenci oldu. Ünlü Fransız moda tasarımcıları

Guy Laroche (1966-1968) ve Givenchy'nin (1968-1969) yanında asistan tasarımcı olarak çalıştı (Holborn, 1995: 24).

Resim 3. Dovima Fillerle (Giysi: Dior), Richard Avedon, Ağustos 1955

Miyake batı tasarımının haute couture (yüksek terzilik) geleneğiyle eskiden beri var olan ve bedeni kumaşla sıkıştırıp sınırlandırma, biçimlendirme şeklinde uyguladığı baskın ve baskıcı tavrı sevmemekle beraber A.B.D'de vurgulanan özgürlük, eşitlik ve herkes için demokrasi kavramlarını kendine yakın buluyor ve bu kavramların yansıması

olan jean ve tişört gibi herkesin giydiği, rahat ve toplumsal sınıflandırmaları yok eden tasarımlar yapmak istiyordu. Özellikle, Amerika'ya yerleşip New York'ta Amerikalı

moda tasarımcısı Geoffrey Beene'nin (Resim 5-6) yanında asistan olarak çalıştığı 1969-

Resim 4. Veruschka (Giysi: Bill Blass), Richard Avedon, Ocak 1967

1970 senelerinde bu yeni kıtadaki atmosferden ve bu yeni giysi tanımından çok etkilenmişti (Hiramitsu, 2005: 38).

Miyake, estetiğin ve sanatın en gelişkin noktasında durduğunu düşündüğümüz ve birçok norm için kıstas kabul ettiğimiz batı sanatı ve estetiği ile çocukluğundan itibaren eğitimi ve iş deneyimleri sayesinde tanışmış oldu. Bu tanışma, giysi tasarımıyla ilgilenen bir insanın bu kavramın ve beraberinde moda kavramının çıkış noktası olan bir kültürü ve ona kaynaklık eden sosyal birikimi anlamayı istemesinin doğallığı ve gerekliliği açısından bakıldığında

Resim 5. Geoffrey Beene, 1991, Metropolitan Sanat Müzesi

Resim 6. Gece Giysisi, Geoffrey Beene, 1967

oldukça normal ve anlaşılabilir bir durumdu. Bununla beraber o kendi kültürünü seven ve sayan bir kültürden gelmekteydi. Japonlar bir ada ülkesi olmanın getirdiği "kısmi" izolasyon, değişken ve çetin olan doğa şartları ile kendi başına mücadele etme zorunluluğu gibi durumlar sebebiyle elindeki sınırlı kaynakların değerini bilme, doğayla savaşmak yerine onla uzlaşıp ona saygı ve sevgi besleme gibi karakter özelliklerini bünyelerinde barındırırlar. Bu sınırlandırılmış ortamda da tarih içinde yarattıkları gelenek ve kültür öğelerini sahiplenir; onları içselleştirirler (Güvenç, 2002: 42-43).

Resim 7. Kimono Örneği

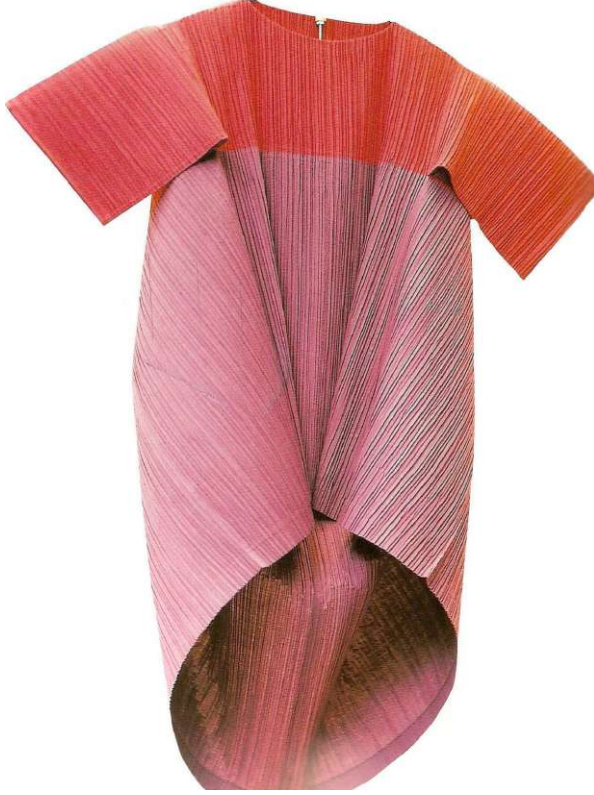
Miyake de kendi kültüründeki kimononun felsefesinden ve onun yapısal özelliklerinden (Resim 7); Japon işçi giysilerinden ve Japon savaşçıların zırhlarından esinlendi. Aynı zamanda da kültürünün sade, zarif, doğayla iç içe olan yapısını yansıttı (Koren, 1984: 80). Bunu yaparken dünyadaki diğer kültür zenginliklerine de açık olan tavrıyla ne doğulu ne batılı olan; ancak her

ikisinden de izler taşıyan tasarım diliyle evrensel düzeyde anlam ifade eden ve takdir edilen tasarımlar gerçekleştirdi. (Resim 8)

YERELDEN EVRENSELE UZANIŞ

Miyake 1970 senesinde Tokyo'ya dönüp Miyake Tasarım Stüdyosu'nu kurduğunda hep hayal ettiği özgür, rahat, herkes için olan tasarımlarını yaratmaya koyuldu. Japon tasarımcılarda genel olarak gözlemlediğimiz hem tasarımcı hem de "mühendis" olma durumunun bir örneği olarak kendi malzemesini yaratma, teknolojiyi yakından takip etme (Günay, 2009: 49,114,129), deneysel olma özelliklerini barındırırken aynı zamanda estetik değeri yüksek, sanata yakın duran tasarımlar gerçekleştirdi. Yeni bir üslup yaratmayı ve evrensel bir tasarım diline sahip olmayı amaçlarken kendisini şu sözleriyle ifade etmişti:

Batı giysisi zaten kusursuz. Fark ettim ki denesem bile onu daha iyi kılmak için yapabileceğim pek bir şey yok. Öte yandan Japon kimonosu zamanda donmuş bir gelenek. Güncel zamana ait değil. Bir giysi tasarımcısı olarak mücadelem farklı bir şey yaratmak; geleneksel Japon olmayan, sadece batılı olmayan fakat her ikisinin de en iyisini içinde barındıran: yeni bir üslup. (Holborn, 1995:44)

Resim 8. Rhythm Pleats, İsey Miyake, İlkbahar-Yaz 1990

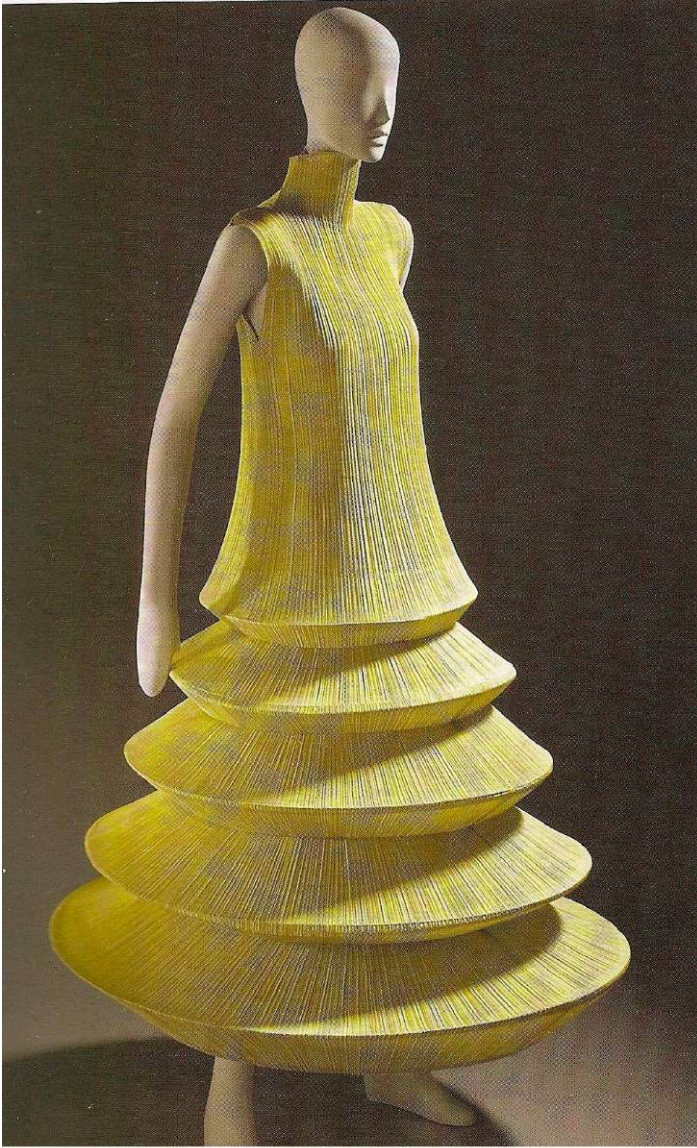
Miyake 1977'ye kadar olan süreçteki işlerini 1978'de "East Meets West" (Doğu Batıyla Buluşuyor) isimli bir kitapta topladı ve 1979'da da bir gösteri ile bunları sundu. "East Meets West" ismi, İngiliz şair ve yazar Joseph Rudyard Kipling'in "The Ballad of East and West" (Doğu ve Batının Baladı) isimli şiirinde kullanılan kelimelere atıfta bulunmaktadır. Bu şiirde doğu ile batının farklı olduğu ve birleşemeyeceğinden bahseden satırlara karşılık "East Meets West" (Doğu Batıyla Buluşuyor) cümlesini başlık koyduğu çalışmasında o zamana kadar yaptığı işlerini topluyor ve sınırların

kalkmasına, doğu ile batının birleştiği bir noktada olmaya dair olan tasarım endişesini sergilemektedir. Kimonoyu yeniden Japon ve batı perspektifinden bakarak yorumlamaktadır. Evrensel bir dili olan tasarımlar yaratarak doğu ile batının buluşabildiğini göstermek istemektedir (Hiramitsu, 2005: 35). (Resim 9)

Resim 9. Pileli Elbise, İssey Miyake, 1989

Miyake'nin kendi tanımları kaçınılmaz şekilde köklerini Japonya'da buluyor; ancak ilham ve işleri uluslararası bir nitelik taşıyor. Ortaya çıkardığı yenilikler bir saniye önceki bir hiçlik veya boşluktan değil geleneklerden geliyor; örneğin Japon fenerinin biçiminden, salınımından ve yaylanan hareketli duruşundan; kimononun yalın, geniş, düz, az kesimli yüzeylerinden, kapama yerlerinin sadeliğinden, bedenle arasındaki dengeli boşluktan, sadece gerekli detaylara yer vermesinden; Japon savaşçıların zırhlarından. Miyake evrensel olana ulaşma arzusunu şu sözleriyle dile getirir: "Ne Japon ne de batılı olan yeni bir moda tarzı yaratmaya çalışıyorum" (Koren, 1984: 80). (Resim 10) Sonuç olarak Miyake, moda sektörünün var edildiği batıda hem batılı olan hem de onun kendine ters gelen geleneklerini kırarak Japon olan, doğulu olan, yani tüm bunların hepsini kucaklayacak şekilde evrensel olan tasarıma ulaşmayı istemektedir.

Resim 10. Minare Elbise, İsey Miyake, İlkbahar-Yaz 1995

SONUÇ

Tasarım, özellikle de giysi tasarımı açısından baktığımızda, uluslararası tasarım arenasında yerel niteliklerini ve zenginliklerini sergileyebilmeli; bunları evrensel estetik ve tasarım normlarıyla harmanlayıp yeni söylemler yaratabilmelidir. Önceleri batı estetiği ve kültür öğeleriyle tasarım yapmaya yönelen tasarımcılar, artık batıya kendi batı kültürünü sunmanın o kadar da heyecan verici bir hareket olmadığını; asıl değer gören, farklı ve özgün olanın kendi yerel kültür öğeleri ve yaratım geleneğinden hareketle yeni bir tasarım dili oluşturmak olduğunu farkındadırlar. Bu noktadan hareketle tasarımcı kendi özgün plastik dilini oluşturmalı, bunu ulusal ve evrensel değerlerle temellendirirken çağdaş estetik normlara ve tasarım öğelerine hitap edecek şekilde ele almalıdır. Bu şekilde uluslararası ölçüde geçerli ve değerli bir tasarım üslubu yaratmış olur.

KAYNAKÇA

Baton, Veronique, "İssey Miyake: Making Things", P Dergisi, Sayı: 12, İstanbul, MAS Matbaacılık, 1998, s. 38-53.

Günay, Ayşe, Çağdaş Giysi Tasarımında Sanatsal Biçim Arayışları: İssey Miyake ve Kuşağı Örneğinde (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2009.

Güvenç, Bozkurt, Japon Kültürü, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002 (6.bası).

Hiramitsu, Chikako, "Japanese Tradition in Issey Miyake", Design Discourse, Cilt: 1, Sayı:1, Osaka, Osaka University Press, 2005, s. 35-43.

Holborn, Mark, Issey Miyake, Köln, Taschen, 1995.

Koren, Leonard, New Fashion Japan, New York, Kodansha Int. Ltd., 1984 (1.bası).

Martin, Richard, "Biography: Issey Miyake", <http://www.answers.com/topic/issey-miyake>, 04/03/2009.

Miyake, Issey, "One Life, One Thread, and One Piece of Cloth: The Work of Issey Miyake", The 2006 Kyoto Prize Commemorative Lectures: Arts and Philosophy, Inamori Foundation, 2006, s. 1-26, http://www.inamori-f.or.jp/laureates/k22_c_issey/img/lct_e.pdf, 03/11/2009.

Tunalı, İsmail, Tasarım Felsefesine Giriş, İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2000.

RESİM LİSTESİ:

Resim 1: Spilker, Kaye Durland, Takeda, Sharon Sadako, Breaking The Mode Contemporary Fashion From the Permanent Collection Los Angeles County Muesum of Art, Milano, Skira Editore S.p.A., 2007, s. 154.

Resim 2: http://www.metmuseum.org/toah/hd/jafa/ho_2001.711.htm, 10/10/2009.

Resim 3: http://rebeccaprowler.files.wordpress.com/2008/09/avedon_elephant-picture.png, 01/10/2009.

Resim 4: <http://innocentvanities.files.wordpress.com/2009/04/ra.jpg>, 01/10/2009.

Resim 5: http://www.nytimes.com/2004/09/29/obituaries/29Beene.html?_r=1, 01/10/2009.

Resim 6: http://www.metmuseum.org/Works_of_Art/collection_database/the_costume_institute/ensemble_evening_geoffrey_beene/objectview.aspx?OID=80020010&collID=8&dd1=8, 01/09/2009.

Resim 7: <http://vcuqatarlibrary.wordpress.com/2008/10/13/information-and-resources-on-the-kimono/>, 15/11/2009.

Resim 8: Baton, Veronique, "İssey Miyake: Making Things", P Dergisi, Sayı: 12, İstanbul, MAS Matbaacılık, 1998, s. 48.

Resim 9: Martin, Richard, Koda, Harold, Orientalism Visions of the East in Western Dress, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1994, s. 87.

Resim 10: Spilker, Kaye Durland, Takeda, Sharon Sadako, Breaking The Mode Contemporary Fashion From the Permanent Collection Los Angeles County Muesum of Art, Milano, Skira Editore S.p.A., 2007, s. 163.